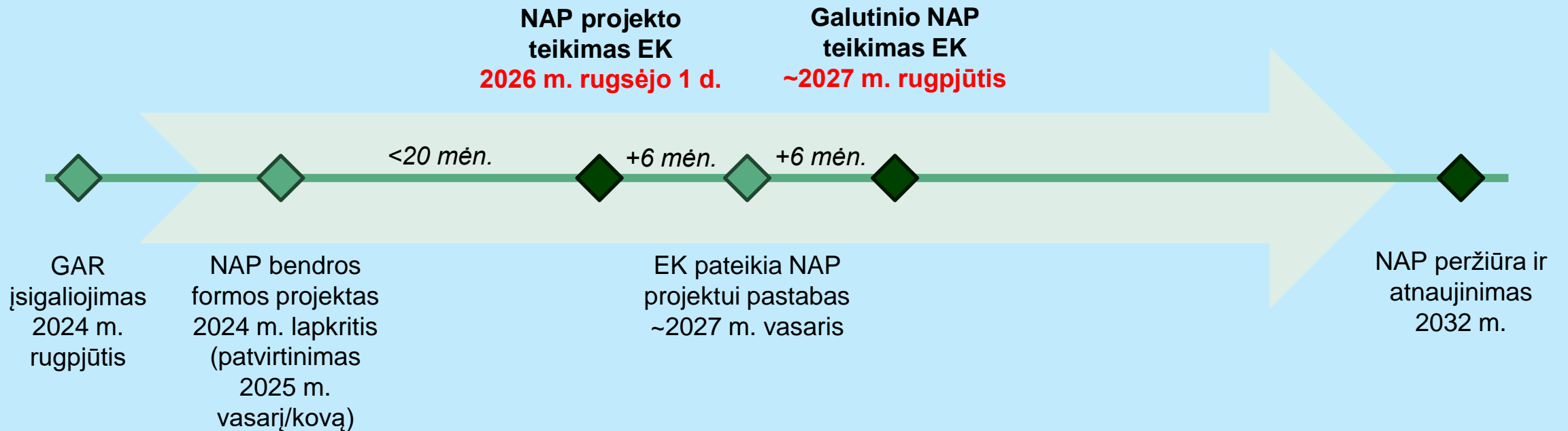

Gamtos atkūrimo darbo grupės Upių ir ežerų pogrupio susitikimas

2025 m. balandžio 22 d.

Nacionalinis atkūrimo planas (NAP)

NAP 2024-2027 m. planavimas

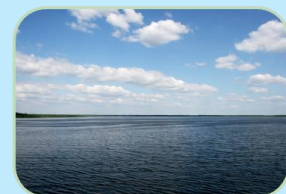

ES Gamtos atkūrimo reglamento tikslai

- **Bendrasis tikslas:** atkūrimo priemonės iki 2030 m. taikomos bent **20 proc. ES sausumos teritorijų ir 20 proc. jūros teritorijų ploto** ir iki 2050 m. visoms ekosistemoms, kurias reikia atkurti.
- **Specifiniai tikslai** 9 srityse (iki 2030 m., 2040 m. ir 2050 m.)
- ES šalių bendras tikslas – **atkurti 25 000 km laisvai tekančių upių.**
- *Atkūrimas – procesas, kuriuo aktyviai arba pasyviai padedama atsikurti ekosistemai, kad pagerėtų jos struktūra ir funkcijos, siekiant išsaugoti ar padidinti biologinę įvairovę ir ekosistemos atsparumą <...> (3 str. 3 dalis)*

Sausumos, pakrančių
ir gėlo vandens
ekosistemos

Jūrų ekosistemos

Rūšių buveinės

Miestų ekosistemos

Upių jungtys

Apdulintojai

Žemės ūkio
ekosistemos

Miškų ekosistemos

Papildomų medžių
pasodinimas

4 str. Sausumos, pakrančių ir gėlo vandens ekosistemų atkūrimas

6 buveinių tipų grupės, Lietuvoje 54 buveinių tipai.

Įdiegti atkūrimo priemonės, kurios apimtų:

- 2030 m. bent 30 proc. visų Reglamento I priede išvardytų buveinių, kurių būklė nėra gera, ploto.
- 2040 m. / 2050 m. – bent 60 / 90 proc. kiekvienai iš 6 grupių priklausančių buveinių, kurių būklė nėra gera, ploto.

Buveinių tipų įkūrimas iš naujo, rūšių buveinių atkūrimas, žinių spragų užpildymas.

9 str. Natūralių upių jungčių ir susijusių salpų natūralių funkcijų atkūrimas

Reglamento keliami tikslai:

- Sudaryti **paviršinių vandenu jungčių dirbtinių kliūčių sąrašą** ir, atsižvelgiant į tų dirbtinių kliūčių socioekonominės funkcijas, nustatyti, kurios kliūtys turi būti pašalintos.
- **Šalinti kliūtis** bei imtis priemonių, būtinų susijusių salpų natūralioms **funkcijoms pagerinti**.

Reglamento pateikiami atkūrimo priemonių pavyzdžiai

Gerinti hidrologines sąlygas didinant paviršinio vandens kiekybę, kokybę ir dinamiką ir požeminio vandens lygį natūralioms ir pusiau natūralioms ekosistemoms.

Gražinti upių vingiuotumą ir vėl sujungti dirbtinai iškirstus vingius ar senvages.

Pašalinti išilgines ir skersines kliūtis, pavyzdžiui, pylimus ir užtvankas; suteikti daugiau erdvės upių dinamikai ir atkurti laisvai tekančius upių ruožus.

Renatūralizuoti upių dugno ir ežerų bei žemumų vandentakių natūralią aplinką, pavyzdžiui, pašalinant dirbtinį dugno sutvirtinimą, optimizuojant substrato sudėtį, gerinant arba plėtojant buveinės užimamą plotą.

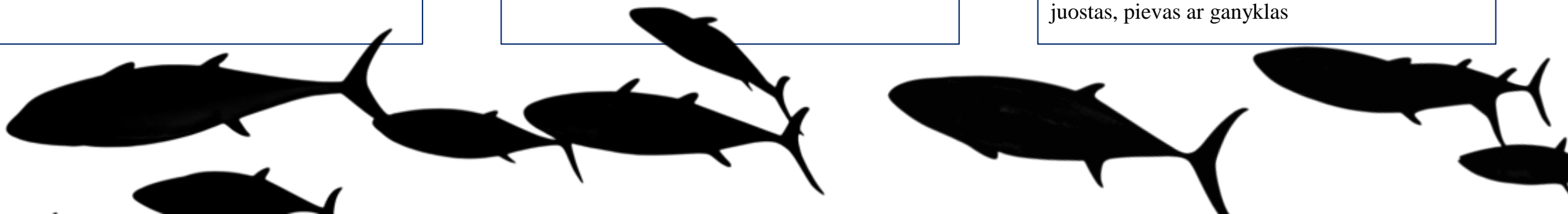
Gerinti jungtis tarp buveinių, kad būtų sudarytos sąlygos rūšių populiacijų vystymuisi ir pakankamiems individų ar genetiniams mainams, taip pat rūšių migracijai ir prisitaikymui prie klimato kaitos.

Plėsti miesto žaliąsias erdves, kurioms būdingi ekosistemų elementai, <...>, atsižvelgiant į, inter alia, rūšių įvairovę, vietines rūšis, vietos sąlygas ir atsparumą klimato kaitai.

Atkurti svarbias žuvų neršto ir jauniklių augimo vietas.

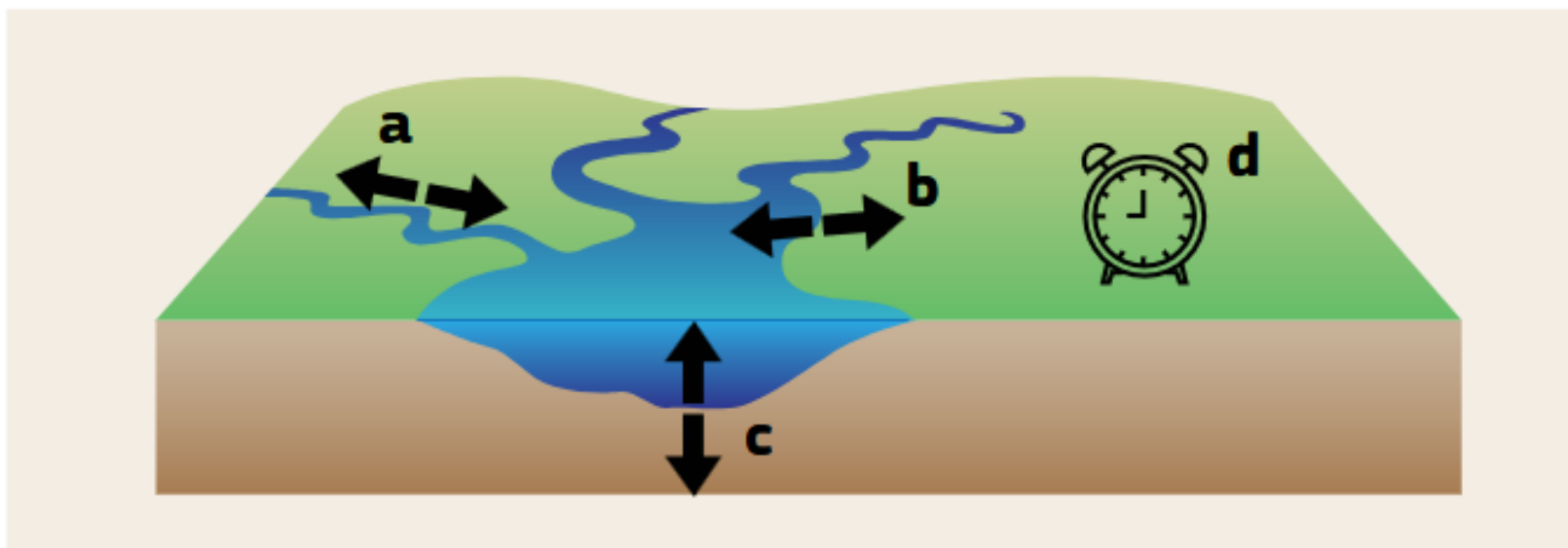
Atkurti natūralius nuosėdų susidarymo procesus.

Įrengti pakrančių apsaugos priemones, pavyzdžiui, pakrančių miškus, apsaugines juostas, pievas ar ganyklas

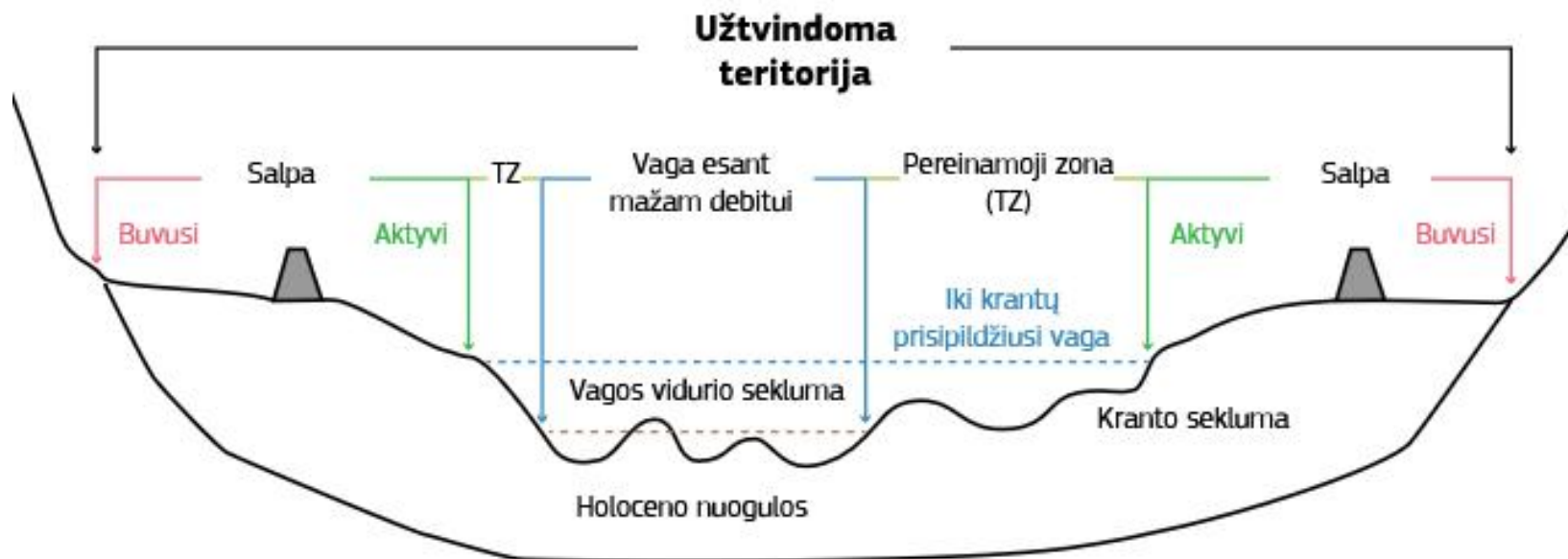
Laisvai tekančios upės

- *Laisvai tekanti upė* - upė arba upės ruožas, kurio išilginėms, skersinėms ir vertikalios jungtims netrukdo dirbtinės konstrukcijos, sudarančios kliūtį, ir kurių natūralios funkcijos iš esmės yra nepaveiktos;
- *Salpa* - žemiausia upių slėnio dalis, periodiškai užliejama sezoninių potvynių ar poplūdžių metu.
- ECOSTAT darbo grupė pateikė kriterijus, kuriais apskaičiuojamos laisvai tekančios upės.

1 pav. Keturi tekančio vandens ekosistemų vientisumo matmenys (pagal Ward, 1989): a) išilginis vientisumas (vaga \leftrightarrow vaga); b) skersinis vientisumas (vaga \leftrightarrow salpa); c) vertikalusis vientisumas (vaga \leftrightarrow požeminis vanduo) ir d) laikinis vientisumas (laike) (iš MacDonough *et al.*, 2011). [Pakoreguoti simboliai, gauti iš Integravimo ir taikymo tinklo (ian.umces.edu/symbols/), Merilando universiteto Aplinkos mokslų centro.]

Skersinis vientisumas (jungtis tarp upės ir salpos)

Esama situacija – upės vientisumo atkūrimas

Nuo 2020 m. žinomi 5 upės vientisumo atkūrimo atvejai pašalinant hidrotechninį statinį.

Hidrotechninio statinio pašalinimas – Lietuvos Respublikos statybos įstatymo nustatyta tvarka atliekami hidrotechninio statinio griovimo arba rekonstravimo darbai upės vagoje susidariusioms kliūtims vandens tėkmei vertikalia ir horizontalia kryptimis pašalinti.

Problemos:

- Neigiamas visuomenės požiūris;
- Neigiamas destruktivus organizacijų nusiteikimas;
- Kompetencijų trūkumas;
- Finansavimo trūkumas;
- Nedidelis NVO įsitraukimas;
- Politizuota aplinkosauga.

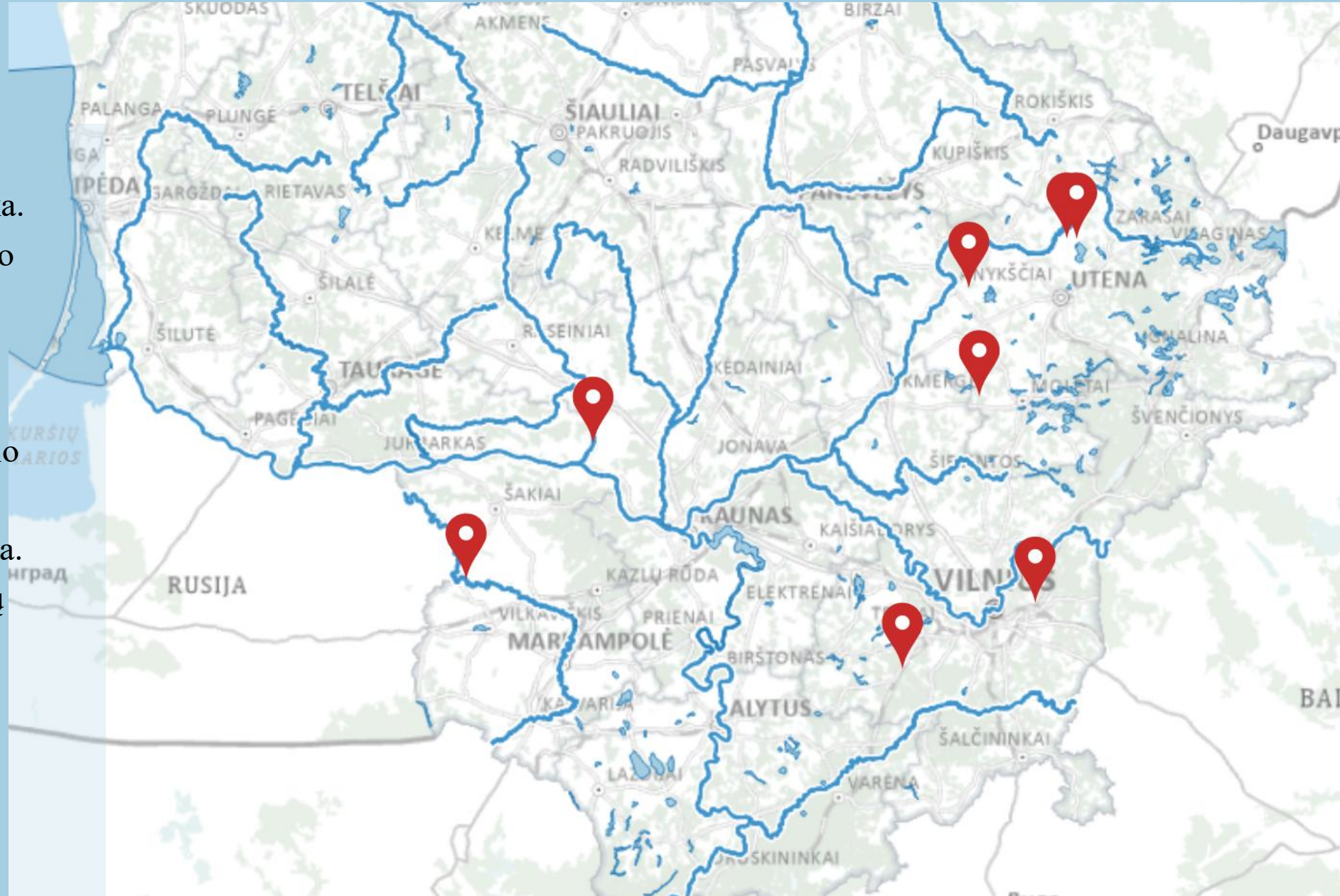
Upių išilginio vientisumo atkūrimo planai iki 2030 m.

- Priemonės numatytos 2023 m. balandžio 26 d. Aplinkos ministro Nr. D1-122/3D-286 „Dėl Nacionalinio vandenių srities 2022–2027 metų plano įgyvendinimo veiksmų plano patvirtinimo“ (dar žinomas kaip **Vandenių planas**).
- Priemonės įgyvendina **Aplinkos projektų valdymo agentūra**.
- Tikėtina, kad paruošiamieji darbai prasidės **šia vasarą**.
- Priemonės apima:
 - hidrotechninio statinio pašalinimą.
 - Hidrotechninio statinio pašalinimą iš dalies, užtikrinant visų žuvų rūšių efektyvų judėjimą prieš srovę ir pasroviui
 - Hidrotechninio statinio pertvarkymą į žuvų pralaidą visų žuvų rūšių efektyviam priešsroviniam ir pasroviniam judėjimui.
 - Žuvų pralaidų įrengimą.

Upių išilginio vientisumo atkūrimo planai iki 2030 m.

Nemuno upių baseinų rajonas

- Vilnelė, Rokantiškių užtvanka.
- Šešupė, Kudirkos Naumiesčio užtvanka.
- Dubysa, Padubysio malūno slenkstis.
- Spengla, Spenglos ir Greiželio ež. užtvanka.
- Anykšta, Žažumbrio užtvanka.
- Alauša, Saterečiaus ir Alaušų užtvankos.
- Siesartis, Cesarkos malūno slenkščio liekanos.

9 str. tikslai

Pirminė užduotis pateikti užtvankų sąrašą, pagal kurį bus planuojamos priemonės.

Pateikiami duomenys: kliūtis (išilginė, skersinė ar vertikali), UBR informacija apie upę, kliūties tipas, funkcija, ar planuojama kliūtį pašalinti (nurodant iki kada), jei neplanuojama pašalinti pateikiama kita priemonė arba priežastis, jei planuojama pašalinti nurodoma prie kokių GAR tikslų prisideda projektas.

GAR tikslai susiję su upėmis:

- Būklės gerinimas Buveinių Direktyvos rūšims.
- Buveinių direktyvos buveinės atkūrimas.
- Rūšių buveinių plotų padidėjimas ir būklės gerinimas.
- Jungčių tarp rūšių buveinių atkūrimas.
- Prisidedama prie 250 000 km laisvai tekančių upių.
- Gerinamas salpų funkcionalumas.
- Reguluojami potvyniai.
- Gerinama ekologinė vandens telkinio būklė pagal Vandenių direktyvą.

Atsižvelgiant į šiuos tikslus planuojamos priemonės iki 2030 m., iki 2040 m. ir iki 2050 m.

Duomenys

- **Išilginis upės vientisumas:** užtvankos, slenksčiai, kelių pralaidos, šliuzai, brastos, regulatoriai ir t.t.
- **Skersinis upės vientisumas:** krantų erozijos ir potvynių prevencijos priemonės, upės ištiesinimas.

- **UETK duomenų bazė:**

Žemių užtvankos, vandens pertekliaus pralaidos, hidroelektrinės, žuvų pralaidos.

Duomenys prieinami.

- **Žemės išteklių stebėsenos informacinė sistema**

Melioracijos statiniai, nurašyti, blogos būklės melioruoti plotai, naujai įgyvendinti melioracijos plotai.

Duomenys prieinami.

- **Užtvankų įvertinimo ekologiniu ir socioekonominiu požiūriu studija**

Kokybinis dalies užtvankų vertinimas.

Didžioji dalis duomenų prieinami.

- **Programėlė „Barrier Tracker App“**

Įtraukiama visuomenė.

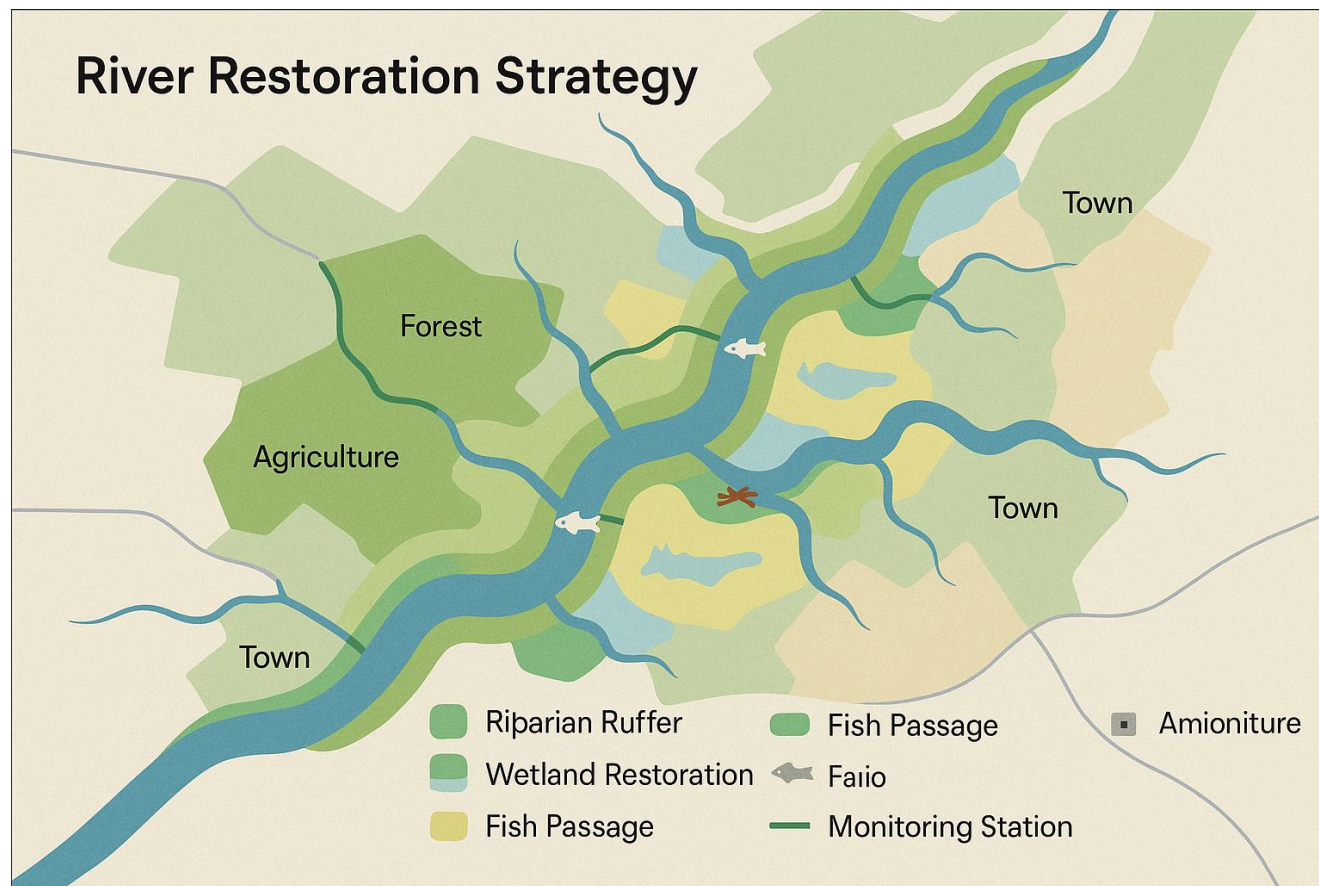
Duomenys prieinami.

Upių vientisumo atkūrimo strategija

Iš Vandens įstatymo kyla reikalavimas iki 2028 m. ir 2030 m. užtvankų savininkams ir valdytojams įrengti žuvų pralaidas pagal įstatyme numatytus kriterijus.

Galimos strategijos:

- Vieno upių baseinų rajono.
- Vieno ar kelių baseinų.
- Orientacija į didžiausią poveikį N2000 buveinėms ir rūšims.
- Daugiausiai laisvai tekančių upių kilometrų.
- Kitos strategijos?

Gėlavandenių sistemų atkūrimo sunkumai

- **Natura 2000 prioritetinių veiksmų programa (2021–2027 m.):**

Makrofitų ir helofitų šalinimas ir išvežimas vandens telkiniuose.

Invazinių krūmų/medžių šalinimas upelių krantuose.

Astacus astacus perkėlimas - išlikusių gyvybingų populiacijų apsauga, atkūrimas ten, kur jos išnyko.

- **Vandenių srities plėtros 2017–2023 metų programos įgyvendinimo veiksmų plano priemonės:**

Švelnioji renatūralizacija.

Žuvitakių įrengimas.

Biomanipuliacija – įžuvinimas lydekomis, fitoplanktonu mintančiomis žuvų rūšimis.

Perteklinės makrofitų biomasės ežeruose pašalinimas.